

RADNI DNEVNIK 1943.¹

3. 1. 43.

svakog prepodneva radim sa L[IONOM] F[OJHTVANGEROM] na VIZIJAMA SIMON MAŠAR. saradnja se odvija dobro i predstavlja oporavak posle rada na filmu, premda f[ojhtvanger] sasvim zanemaruje sve ono tehničko i socijalno (epski prikaz, fau-efekat, formiranje figura od socijalnog, a ne biološkog materijala, uobličavanje klasne borbe u fabuli itd.), prihvatajući sve to naprosto kao moj stil. nakon što sam konstruisao komad, pri čemu je on vodio računa o naturalističkoj uverljivosti (to je trebalo da bude jedan pansion, novčana vrednost benzina bila je isuviše mala da bi se iko ozbiljno borio za to itd.), kod kuće sam napisao scene, a potom ih sa njim korigovao. on ima smisla za konstruisanje, ume da uvidi značaj jezičkih nijansi, ima takođe i pesničke i dramaturške zamisli, dobro poznaje književnost, vodi računa o argumentima i kao osoba je prijatan – jedan dobar prijatelj.

5. 1. 43.

za poslednju stvarnosnu scenu svakako moraju da se napišu dve verzije, jer je ona prava verzija neizvodljiva. u stvarnosti, vendeli i peteni, naravno, koriste poraz i neprijateljsku okupaciju, kako bi savladali svoje društvene neprijatelje. simon bi, dakle, nemci (na osnovu lažnog svedočanstva pansionskog osoblja) morali da puste, a zatim bi je madam mer i kapetan leten, usled nemirâ, poslali u popravni zavod. izvodljiva verzija to mora da zamagli. osuda simon zbog podmetanja požara iz mržnje prema pokrovitelju znači ujedno njeno spasenje od nemačkog pogubljenja. u ovoj verziji mogu da računam jedino na dejstvo poslednje vizionarske scene, koja, u crkvenom ruhu, dovodi autoritet u pitanje (glas boga je glas naroda, a njega zaglušuje glas crkve).

20. 1. 43.

pogled na duhovnu obogaljenost izaziva kod mene fizičku mučninu. teško je podneti boravak sa takvim duhovno prikraćenima i moralno osakaćenima u istoj prostoriji. sednicu udruženja scenarista morao sam da sazovem, jer mi presburger i lang nisu odobrili kredit za rad na scenariju – veksli je bio protiv toga. sada je sedeo pred gomilom od nekih dvadeset pet rukopisa i tvrdio da nikada nije ni razgovarao sa mnom. taj kredit bi mi verovatno omogućio da izađem na kraj sa poslom oko filma, jer mi je voda već došla do guše.

¹ Ove, celokupne zapise iz Brehtovog *Radnog dnevnika za 1943*, naslovio je priređivač. (Prim. prev.)

12. 2. 43.

prispeo sam u njujork vozom koji je bio prepun vojnika, uglavnom podoficira, očigledno „nice boys”,² finih manira, koji su igrali karte, pili limunadu i pivo i slušali muziku preko radija. čim su uključili aparat, čule su se vesti. tu i tamo bile su postarije gospođe sa značkama, uvek u društvu dva-tri mladića, koji su im bili pri ruci, razgovarali sa njima, smeškali se. majke-harpije. jedino mesto na koje je bilo bezbedno skloniti se od njih bili su toaleti. kao da su oni tu radi održavanja morala (postarijih gospođa). – arizona i teksas, gledano iz voza, veoma mnogo podsećaju na sibir. sumorne farme na dva sprata, izgrađene od drveta, kao i ljudi, deluju veoma siromašno.

14. 2. 43.

brišem još i korša, koji prekosutra mora da ide. udebljao se, u razgovoru učestvuje više uzgred, zaista se sasvim promenio. uvek je bio stamen, ali je ipak bio nekako suvonjav, a te tamnoplave oči stajale su mu pod tamnim veđama. sada je puniji, temeljniji, oči su mu sitnije, gotovo lukave. živi od institutskih 100\$ i radi na svojim sastavima. neizmenljivo je to, ponavlja on, da svoju nauku stihuje, dok ja pesme pravim kao obućar cipele. trenutno se zanima za geopolitiku.

16. 2. 43.

uveče dolaze k[ARL] a[VGUST] v[ITFOGEL] sa suprugom i LANGERHANS. čak je i v[ITFOGEL], uvek pomalo uzdržani i tihi gimnazist, sada „stout”.³ bogato se oženio, stekao ugled kao sinolog, ima neku vrstu salona. Pored toga je i antistaljinista – posao koji ispunjava čoveka. staljin je svesno i planski doveo hitlera na vlast, uništio sve organizacije komunističke partije, žrtvovao je, uklonio. v[ITFOGELU] je radek trideset druge rekao: „onda će upravo nemački radnici morati da preuzmu na sebe dve godine.” od samog početka se odgonetalo da li će doći do velikog rata između zapadnih sila i nemačke. v[ITFOGEL] je zagrejan i povređen poput razočaranog trubadura („i oni dopuštaju da ih pokondireni konjušar zajebava”). – L[ANGERHANS] je simpatičan kao i uvek, pripoveda o KC-u, gde je jednom čitava jedna pozorišna sezona uzela maha. „uveče bi se išlo u baraku 2 da se pogleda kapetan iz kepenika, ili u neku drugu, na tu-i-tu reviju.” u brandenburškoj kaznionici čuo je da jedan zatvorenik recituje moje pesme o farbaru. moj pikarski i skeč-stil svuda je služio kao uzor. kulturna nacija. – pesma vojnika iz močvare bila je, kako on kaže, široko prisutna i dozvoljena u svim logorima. tamo mu se nije dopadala, bila je to za njega isuviše ropska pesma. kod negacije u poslednjem refrenu, „*nikada* više s ašovom u močvaru”, na ono „*ne*” svi su uvek s radošću čekali i udarali nogom o pod tako da se baraka ljuljala.

² Fini momci. (Prim. prev.)

³ Stout – pozamašan, debeo. (Prim. prev.)

Nemački zarobljenici u Tunisu

mart, april, maj 43.

srećem mnogo ljudi. hauptmanova živi sa [N] i nema mnogo vremena na raspolaganju, ali bi, ipak, rado ponovo radila. gros je starac, pomalo razočaran amerikom. posetio sam njegovu izložbu, gde su na mene utisak ostavile mrtve prirode, jer kroz njih u nemačko slikarstvo ulazi jedan znamenit, materijalistički i senzualan momenat; međutim, gotovo ništa nije prodao. viland [hercfelde] vodi jedan mali dućan, ne žali se, planira novo izdanje i skicira zaglavlja pisama. Njegov sin, kao umetnički klizač, daje svoj doprinos izdržavanju domaćinstva. graf, koji nije naučio ni reči engleskog, unekoliko je preko mere sklon druženju, debeo, pritvoran i veruje da će reakcija potrajati decenijama. šternberg ne prelazi sa pisanja članaka na pisanje knjiga, ali pustau još uvek radi na autobiografiji, koja je zanimljiva. novo poznanstvo: kurt levin, koji je u ajovi, kod skautâ i radnikâ, stekao „držanje vođe“ i koji me poziva, zainteresovan za ZLOG BAALA ASOCIJALNOG. vajl ima velikog uspeha na brodveju, ali više nije tako siguran u pogledu njegove budućnosti ovde. aufriht nas povezuje. vajl hoće da bude producent komada o sečuanu, a planiramo i jednog švejka. lenja mi pomaže prilikom snimanja „pesme jedne nemačke majke“ za office of war information. kompozitor je desau. nemačka redakcija sabotira. lenja takođe peva u javnosti „šta je postala vojnika žena“, koju je komponovao vajl, kao i songove iz „opere za tri groša“. proizvode se ploče na aufrihtovu inicijativu. on, takođe, hoće da komponuje „dečji krstaški rat“. lore i bergner čitaju pesme. ništa nisu zaboravili, u tehniku su veoma dobro verzirani. za bergnera prerađujem (sa hofmanom hejzom) vebsterovu „vojvotkinju od malfija“. jednu sedmicu proveo sam kod vajla u nju sitiju, gde radim na još jednoj verziji sečua za ovde.

27. 5. 43.

sinoć sam se vratio iz NY. pričam štefu nešto o planu za ŠVEJKA. on odmah kaže da izvornog švejka uopšte ne bi mučile balunove poteškoće, te da bi mu pre savetovao da stupi u nemačku vojsku i da ne veruje da bi posećivao jedan tako opasan lokal kakav je današnja

gostionica KOD KRČAGA. svakako da je došlo do zaoštavanja u odnosu na 1914. pa ipak sam smesta odlučio da ovo š[vejkovo] nepolitičko držanje, bez obzira na protivrečnost, ugradim u kratku priповest (*spasavanje proždrljivca baluna*). čitajući zatim starog švejka, iznova sam bio obuzet onom haškovom gigantskom panoramom, potpuno izokrenutom tačkom gledišta ljudi u njoj, koji su sami ono jedino pozitivno, te otuda ne mogu da imaju „pozitivan“ stav ni prema čemu drugome. švejk nikako ne sme da postane lukav, pritvoran saboter. on je naprosto oportunist na malo, što mu jedino i preostaje. on iskreno podržava postojeći poredak, koji je za njega tako razoran, sve dok podržava načelo tog poretka, upravo ono nacionalno, sa kojim se susreće isključivo kao sa potčinjavanjem. njegova mudrost je zbunjujuća, a njegova neuništivost čini ga neistrošivim predmetom zloupotreba, a ujedno i klicom oslobođenja.

28. 5. 43.

ajzler kritikuje SIMON (za prvi izazov anđela napisao je prekrasnu muziku), smatrajući da je isuviše „prirodan rodoljub“. on bi hteo da *knjiga* dobije veću ulogu. ona je žrtva rodoljubivog vaspitanja. ona treba da predoči samo ono što je [od] nje načinjeno. ona poslušno spasava francusku (posed posednikâ), braneći je od nemaca, a zatim propušta da je spase (kao posed posednikâ), pošto [je] izručuje njima. u zaključku hoće da otkloni svaki pomen *free french*.⁴ simon biva ražalovana, mora da vrati pregaču i knjigu i da dođe onima s velikim glavama. njeni prijatelji ne smeju ništa više da kažu: oni su poraženi.

29. 5. 43.

o ŠVEJKU: ono klasično sadrži u sebi nešto što može da se podražava. jedno klasično delo izuzetno je samo ukoliko prevazilazi slične tipove, koje pobuđuje i omogućava. razgovarao sam o švejk u sa LOREOM. on se protivi sceni u kojoj švejk ubija ukradenog psa i dovodi gostioničarku iz *krčaga*, kako bi njegov prijatelj balun mogao da dobije valjano pripremljen gulaš. lore je svakako proživeo mučnu prošlost kao glumac u filmovima strave i užasa, tako da bi svako, kada bi se on pojavio s paketom, imao pred očima iskasapljen leš psa, kostur u pakpapiru, kako on to kaže. tako nešto, međutim, dovodi do podesnih zabluda. zato se on unapred raduje što će švejk morati da bude ljubitelj pasa, što on izvesno nije, jer trguje njima.

8. 6. 43.

noću preko radija slušam poslednji čin DON ĐOVANIJA. ovaj vrhunac nikada više nije bio dostignut, a uzdigao se na samom početku!

9. 6. 43.

dovršavam poslednji čin ŠVEJKA. uveče su tu kortner, ajzler i firtel. firtel priča kako su jednog režisera, koji se prilikom snimanja potužio na nešto, nagovorili da se autom odveze u

⁴ Odnosi se na pripadnike De Golovog pokreta Slobodna Francuska. (*Prim. prev.*)

restoran. kada se vratio, njegov job⁵ neko je preuzeo, tako da mu nije bilo lako da dobije natrag ni sopstveni šešir. jedan dobronameran producer⁶ preporučio je kortneru, da u studiju, ukoliko želi da iskoristi nekoga „odozgo“, ne bi trebalo da govori „briljantan“, nego „swell guy, easy to work with“.⁷ – ajzler je veoma lepo komponovao „u olujnoj noći“, „nemačko miserere“ i „teleći marš“.

24. 6. 43.

ŠVEJK je u glavnim crtama dovršen – pandan MAJCI HRABROST. U poređenju sa švejkom koga sam negde '27. napisao za piskatora – čistom montažom zasnovanom na romanu – ovaj sadašnji (iz drugog svetskog rata) znatno je oštrij, u skladu sa promenom tradicionalne habzburške vladavine sile u najezdu nacista. – dugometražni film (koji se sada zove HANGMEN ALSO DIE)⁸ obezbedio mi je vreme za tri komada (VIZIJE SIMON MAŠAR, VOJVOTKINJA OD MALFIJA, ŠVEJK).

Rudari izlaze – nisu shvatili kuda ih je vođa odveo...

Gazda rudara

⁵ Posao. (Prim. prev.)

⁶ Producent. (Prim. prev.)

⁷ Zgodan momak, lak za saradnju. (Prim. prev.)

⁸ I dželatli umiru. (Prim. prev.)

25. 6. 43.

ajzler je za svoju HOLIVUDSKU PESMARICU napisao dva veličanstvena ciklusa – anakreontske i helderlinovske pesme. ovde se ukazuje na mogućnost da se dođe do dramskih horova, jer su kompozicije u potpunosti gestualne.

26. 6. 43.

rano, u pola devet, na radiju: ana zegers leži u komi u jednoj meksičkoj bolnici, pošto je juče pronađena na ulici pregažena ili, kako policija pretpostavlja, izbačena iz automobila.

28. 6. 43.

vajl je došao da podeli uloge u jednoj reviji. on je valjan sudija u pitanjima dramaturgije. nedostaje mu, na primer, element ŠVEJKOVOG preživljavanja, koji sam imao u malom pregledu plana. – u tom cilju, skiciram susret sa psom.

*Podizanje zastave – ... ili koliko su se približili pobuni.
Tajm, 10. maj 1943.*

3–6. 7. 43.

sa piscem-producentom e[rnestom] paskalom kod lorea, na jezeru erou hed, vodim razgovor o filmu THE CROUCHING VENUS.⁹ To je jedno veštačko planinsko jezero, natkriljeno jelama, na 600 metara visine, a pripada jednom privatnom udruženju. Na pojedinim jelama nalaze se male crvene cedulje na kojima piše sold.¹⁰ lore jaši, pliva, vozi speedboat,¹¹ gađa glinene lule i prijatno mu je, između pokroviteljstva i đaćkog doba.

7. 7. 43.

u WARDS HISTORY OF ENGLISH DRAMATIC LITERATURE¹² čitam da je elizabetansko pozorište zaista umnogome bilo slično holivudskoj industriji. kolektivno pisanje, brzo pisanje po narudžbi, višekratno korišćenje motivâ, nemogućnost da pisac utiče na svoja ostvarenja, slava ograničena samo na krug pisaca, a zatim strastveno postupanje, zavere, nova okruženja, politički interesi itd., itd. plemstvo upravo uskraćuje svoju podršku, boxoffice¹³ stiže odlučujuću ulogu; klasne razlike se produbljuju, publika se sastoji od nepomirljivih klasa – najniže i najviše (srednja klasa je od 2 do 5 po podne na poslu). čak i neobično šekspirovo povlačenje u gostioničarski posao na kraju slično je povlačenju na ranč, koje ovde svi planiraju.

9. 7. 43.

jedan kineski autor i glumac, CIANG, koga je preporučio piskator, poziva me na izvođenje dve duge jednočinke u jednom u te svrhe iznajmljenom lokal. izvedba je veoma zanimljiva, predstavlja pokušaj objedinjavanja azijske izražajne forme sa našom, uz izvesne primese stanislavskog, ali me C[LANG] ipak pozdravlja kao „founder of the epic theatre”.¹⁴ onda prelazi na stvar i heli i meni nešto objašnjava. on pokazuje kako kinezi, koristeći štap kao oružje, naprosto uzimaju štap kao simbol oružja. on upotrebljava štap kao oružje, naglašava njegovu težinu, zaobljenost držalice itd. utoliko je to jedna iluzionistička tehnika à la stanislavski, ali se on slaže da umetnost započinje onda kada oružje počne da se upotrebljava kao štap, tj. onda kada se sâmo oružje oneobičava. oružje, dakle, ne treba da se više (ali ni manje) očituje kao oružje, nego o oružju mora nešto da se saopšti (ispriča, prenese rasprava, ono, takoreći, mora da se izloži asociranju). mora se, na primer, prikazati kako se jedan stražar određuje oružjem, kako se posredstvom oružja od civila preobraća u vojnika. izvežbani, komandi potčinjeni, gotovo objektivno usmrćeni u liku vojnika, nosioci oružja, opslužioci oružja, mogu da se prikažu na taj način itd., itd.

⁹ *Venera koja čuči. (Prim. prev.)*

¹⁰ *Prodato. (Prim. prev.)*

¹¹ *Gliser. (Prim. prev.)*

¹² *Vordova istorija engleske dramske književnosti. (Prim. prev.)*

¹³ *Blagajna. (Prim. prev.)*

¹⁴ *Osnivača epskog pozorišta. (Prim. prev.)*

10. 7. 43.

farrant's theater in blackfriars must have been at best a small room „not over 25 feet in width“. burbages in blackfriars 66 feet by 46. the fortune: outside measurements 80 feet each way. Interior a square of 55 feet. 3 galleries, 12, 11 and 9 feet in height and 12 feet 6 inches in depth. width of the stage 43 feet, it extended into the yard 40 feet.¹⁵

11. 7. 43.

uveče sam sa LOREOM razgovarao o fau-efektu. on smatra da sam često, prilikom izvođenja, (navodi praiizvedbu MAJKE u Berlinu), marginalizovao ono što je kod glumaca zaista zanatsko, osim ukoliko su time kako-tako ovladali, te savetuje da bi ove preduslove zanatske zrelosti trebalo barem da pomenem. tačno je da sam se, uzimajući umesto umetnikâ diletante, zadovoljavao time da dokažem opštu primenljivost novih načela. i sâmo postojanje na bini, preko-rampe-prenošenje teksta i ostaloga na nižem i srednjem nivou, može da se nauči, ali bih ipak želeo da zanimljivost glumca zasnujem na njegovom interesovanju za društvenu pojavu, kojom se u svojoj ulozi bavi.

12. 7. 43.

o ŠVEJKU: jezik komada suštinski se razlikuje od nemačkog jezika hašekove knjige. uneti su južnonemački elementi, a i gestus je ponešto različit. zbog toga bi npr. bilo pogrešno da se u ovom komadu oseća češki, tj. govorna melodija ne bi trebalo da bude češka.

17. 7. 43.

kod fojhtvanger srećem losona, koji je pisao o dramaturgiji (reakcionarna materija „natrag ka gustavu frajtagu“), a koji zastupa stanovište new masses. marou iz CIO trebalo bi da je znatno odrastao i da je danas mnogo više „statesmanlike“¹⁶ nego pre; grin (AFL) je veoma oštro govorio o antiradničkoj zakonodavnoj delatnosti kongresa itd. u evropi na vlast dolaze liberalne vlade, dok bi u americi javno mnjenje onemogućilo nešto nalik severnoafričkoj politici. sovjetski savez svakako ne bi hteo da dođe u sukob sa demokratijama zbog socijalističkih država.

18. 7. 43.

verujem da će nemačka vojska ponovo biti poražena u inostranstvu. poznati slabi živci nemaca postali su, zahvaljujući fašizmu, još slabiji – generali iz štabova odlaze pravo u duševne bolnice. kapituliraju na licu mesta čim nemaju sve ono što im je potrebno za vojne

¹⁵ „farantovo pozorište kod crnih fratarâ izvesno je, u najboljem slučaju, bilo mala prostorija, „ne duža od 25 stopa“, a barbidžovo kod crnih fratarâ 66 sa 46 stopa. forčun: spoljašnji obim – 80 stopa u svim pravcima, unutrašnjost u vidu kvadrata od 55 stopa; 3 galerije, visoke 12, 11 i 9 stopa, a duboke 12 stopa i 9 inča. širina pozornice 43 stope, a sezala je 40 stopa u dvorište.“ (Prim. prev.)

¹⁶ Državnički, nalik na državnika. (Prim. prev.)

operacije. hagen i folker postali su stručnjaci za „šanse za nastavljnje krvoprolića“, a militarizam je tako izražen, da bi se 30 ss divizija verovatno posakrivalo po tavanima, kada bi glavni štab zatražio primirje. italijani, koji su dvostruko duže izloženi fašizmu, već su isuviše truli da bi uopšte mogli da budu slomljeni.

18. 7. 43.

sada bi trebalo da ima već preko 60.000 nemačkih ratnih zarobljenika u SAD; „ostaju disciplinovani pod svojim oficirima, pevaju pesmu horsta vesela itd. oni će, u najmanju ruku, biti očuvani kao čisti nacisti za posleratno doba. ima malo izveštaja. malobrojni su oni koji veruju u hitlerovu pobedu.

19. 7. 43.

pročitao sam poražavajuću suvarinovu knjigu o staljinu. preobražaj profesionalnog revolucionara u birokratu, čitave jedne revolucionarne partije u administrativno telo sa nastupanjem fašizma biva osvetljeno iz novog ugla. nemačka sitna buržoazija nudi se za njegov pokušaj izgradnje jednog novog državnog kapitalizma, a određene ustanove (zajedno sa ideološkim materijalom) ruskog proletarijata nastoje da stvore državni socijalizam. socijalizam u fašizmu vidi, kao u ogledalu, svoju iskrivljenu sliku, bez svojih vrlina, ali sa svim svojim gresima.

20. 7. 43.

između ostalog, razmišljam i o jednom ciklusu PESAMA BOGA SREĆE, jednom u potpunosti materijalističkom delu, koje slavi „dobar život“ (u dvostrukom značenju) – jedenje, pijeње, stanovanje, spavanje, ljubav, rad, mišljenje, sve velika uživanja.

20. 7. 43.

herstova štampa se žesti zbog osnivanja komiteta za oslobođenje nemačke od fašizma u moskvi, u čijem su sastavu emigranti i ratni zarobljenici. program, koliko to može da se dokuči iz novina, ne sadrži ništa više od onoga što bi profesor tilih (a svakako i brining) mogli da požele.

21. 7. 43.

uvek kada se okonča neki posao u ovim godinama, javlja se ona ubistvena faza neprirodne onemoćalosti, koja mora da se prevlada. odbačeni kamenorezac, ponovo je, po navici koja nalikuje poroku, preobrazio kamen u skulpturu, te sada sedi kraj nje, odmarajući se, kako on kaže; čekajući, što ne kaže. to se dâ podneti sve dok niko ne prolazi, a tek onda, kada počnu da prolaze, zapravo, tek kada počnu da posmatraju s visine, stanje se pogoršava. umetnička dela teško je transportovati, to je, upravo, kamenje, obrađeno... tokom 10 godina napisao sam sledeće komade:

jajoglavi i šiljoglavi
 strah i beda trećeg rajha
 život fizičara galileja
 dobri čovek iz sečuana
 majka hrabrost i njena deca
 gospodin puntila i njegov sluga mati
 uspon uija
 vizije simon mašar
 vojvotkinja od malfija (obrada)
 švejk
 a to uopšte nije loš repertoar za jednu potpuno poraženu klasu.

25. 7. 43.

za vreme radio-prenosa jednog govora potpredsednika valasa u detroitu (početak njudil-kampanje za izbor predsednika), pod sloganom: for private enterprise and full employment!,¹⁷ došlo je do prekida: predsednik vlade musolini se povukao. večeras su ovde kortner, ciang, ving, firtel, štojerman, ajzler i kauz. na radiju slušamo: socijalista benito musolini, koji je pre 20 godina..., sada je pao u kaljugu (gutter), iz koje se bio uzdigao.

Deset godina je promenilo Hitlera. Levo je prikazan kako se obraća sledbenicima malo pre no što se popeo na vlast 30. januara 1933. Desno (slika načinjena prošlog novembra), prikazan je kako pokušava da objasni šta se dešavalo sa njegovom vojskom u Rusiji. Zapazite, između ostalog, razliku u širini struka.

26. 7. 43.

hamburg odlazi u propast; nad njim se uzdiže stub dima, koji je dvostruko viši od najviše nemačke planine, 6.000 metara. posade bombardera moraju da koriste aparate za kiseonik. od pre 72 časa usledili su napadi na svakih 12 časova.

¹⁷ Za privatno preduzetništvo i punu zaposlenost! (Prim. prev.)

28. 7. 43.

to što hitler nije mogao da natera generale da brane fašizam u italiji dokazuje sve veću slabost njegovog položaja. on će, s druge strane, izvesno izvući još jedanput kratkoročnu korist iz nemirâ u italiji. – kod ajzlera sam ugrabio mogućnost da adorna i još jednog člana instituta za društvena istraživanja upitam šta bi se sada desilo sa njihovim ekonomistom polokom, koji je očekivao jedno fašističko stoleće, verovao u plansku privredu nemačke buržoazije itd. oni su odgovorili da musolinijev pad ništa ne dokazuje. svi oni su, pritom, zapanjeni nehajnom lakomom sa kojom je italijanska buržoazija okrenula leđa „diktatoru“, ukinula sve „dubokosežne“ fašističke ustanove itd. kada sam im pre godinu dana izložio svoje mišljenje da u nemačkoj nije reč ni o čemu drugome do o jednoj površnoj ratnoj privredi sa veoma slabom istinskom koordinacijom, veoma proizvoljnim uplitanjem države u privredu, samo su nabrali čela.

29. 7. 43.

svakako da postoji nešto što se može nazvati „sklonošću nemaca ka ropstvu“. ona ima svoje istorijske osnove (čije razjašnjenje ih, međutim, nije otklonilo). uprkos tome, zagonetka nemačke postojanosti (dve zime u rusiji, sada, opet, na siciliji, te, što je još važnije, u antifašističkim nemačkim fabrikama) teško može da odgonetne onaj ko je nesklon dijalektici. to je jedan totalitet fašističke usmerenosti ka cilju, koji samo skokovito može da se preobrati u drugačiji totalitet (vidljivo je samo lice, ali ne i naličje vlasti; zaista, lice određuje naličje).

1. 8. 43.

večeras se kod firtela okupljaju: T[OMAS] MAN, H[AJNRIH] MAN, FOJHTVANGER, BRUNO FRANK, L[UDVIG] MARKUZE, H[ANS] RAJHENBAH i ja. tokom četiri časa skicira se sledeće: U ovom trenutku, kada je pobeda ujedinjenih nacija sve izvesnija, dolepotpisani pisci, naučnici i umetnici nemačkog porekla smatraju svojom dužnošću da izjave sledeće:

Pozdravljamo saopštenje nemačkih ratnih zarobljenika i emigranata u Sovjetskom Savezu, kojom se nemački narod poziva da svoje ugnjetače prinudi na bezuslovnu kapitulaciju i da se izbori za snažnu demokratiju u Nemačkoj.

Mi, takođe, smatramo neophodnim da jasno istaknemo razliku koja postoji između Hitlerovog režima i sa njim povezanih slojeva s jedne, i nemačkog naroda s druge strane.

Uvereni smo da bez snažne nemačke demokratije ne bi bio moguć trajan mir u svetu.

Tomas Man, Hajnrih Man, Lion Fojhtvanger, Bruno Frank, Bertold Breht, Bertold Firtel, Hans Rajhenbah, Ludvig Markuze

u vezi sa prvim stavom, t[OMAS] MAN je primetio da je pominjanje sovjetskog saveza donekle nezgodno. poslednji put kada sam ga video, u februaru, rekao je, držeći u ruci tanjir sa sendvičima: „voleo bih kada bi rusi stigli u berlin pre saveznika“. kasnije sam saznao da je on tog popodneva u ruskom konzulatu održao jedan panegirik crvenoj armiji, koji je snimljen na gramofonsku ploču, te da je tamo bio ugošćen. sada ga je bruno frank ubedio, da bi nepominjanje moskovskog komiteta bilo naprosto smešno, te se debata podela oko pojma „povezani slojevi“, u kojoj je t[omas] predložio da stoji „saučesnici“, a h[ajnrih] „trustovi“. na kraju su se svi saglasili sa gorenavedenom verzijom, a t[omas] ju je sa zadovoljstvom pročitao dole, ženama.

Ovo su nemački letaći koje je zarobila Crvena armija. Pripadnici Luftvafe su, uglavnom, boljeg izgleda i stanja duha nego nemački pešadinci.

2. 8. 43.

jutros je T[OMAS] MAN nazvao telefonom fojhtvanger: on povlači svoj potpis, jer se „otreznio“, te smatra da bi to mogla da bude „rodoljubiva deklaracija“, koja bi za saveznike značila „nož u leđa“, dok on smatra da ne bi bilo nepravедno kada bi „saveznici deset ili dvadeset godina disciplinovali nemačku“.

očigledna beda ovog „kulturtregera“ opet mi je na trenutak zasmetala – trulež leša frankfurtskog parlamenta još uvek nekoga omamljuje. oni se slažu sa gebelsovom tvrdnjom da su hitler i nemačka jedno, onda kada je prihvata herst. zar se nemačkom narodu ne može, u najmanju ruku, prebaciti sklonost ka ropstvu, kada se gebelsu potčinio onoliko, koliko su se oni potčinili herstu? nisu li nemci bili militaristički nastrojeni i pre hitlera? T[omas] Man se seća kako je on sâm 1914, zajedno sa još 91 intelektualcem, pozdravio upad carskih armija u belgiju. takav jedan narod mora biti zauzdan! kao što je rečeno, na trenutak sam čak i ja posumnjao kako bi „nemački narod“ mogao da se opravda, pošto su trpeli ne samo nedela hitlerovog režima, nego i romane gospodina mana, ali njih bez pretnje od strane 20-30 ss divizija.

7. 8. 43.

hitlerov položaj mora da je izuzetno težak, sa izgubljenim ratom na istoku, slomljenom italijom, neodrživim musolinijem, neodbranljivim napadima iz vazduha. svakog dana može da padne.

8. 8. 43.

posle podne su gorelik i ciang ovde, kao i vinge. na moje razočaranje, takođe i skeptični i levo orijentisani gorelik zastupa fanzirtovu tezu – „zašto nemački radnici nisu protestovali protiv užasa u rusiji?“ ovde je uobičajeno da dobro plaćeni pisci, koji truju svest američkih

masa, između ostalog potpisuju i proteste protiv ovoga ili onoga. stepen fašističkog, a posebno nacističkog tlačenja, ovde je nezamisliv. 200.000 zatvorenika u koncentracionim logorima na početku rata, korišćenje radnika kao tehničara, kome je rad odvojen od svrhe itd., oni ne shvataju. otuda, onda, i ovaj neobično oštar borbeni duh, koji je potpuno apstraktan, ovo kasapljenje iz ljubavi prema naređenju, ovo mahnitanje koje se povinuje zakonu gravitacije. gorelik je ukazao na italijane, koji se slabo bore, a ciang mu je objasnio da će nemci (i japanci), kada do toga bude došlo, takođe pružati snažniji otpor svojim gospodarima. ideja slobode nije nekakva „prirodna“ ideja, a podlost jednog režima ljudi retko kada priznaju kao sopstvenu ili kao onu za koju su odgovorni, zato što ona velikim delom ostavlja posledice na njima samima.

9. 8. 43.

kada je prošle nedelje TOMAS MAN, s rukama u krilu, zavaljen, rekao: „da, mora izginuti pola miliona ljudi u nemačkoj“, to je zvučalo sasvim bestijalno. govori kruti okovratnik. nikakva borba nije bila u pitanju, niti se zahtevala, kada je bilo reči o toj pogibiji. reč je bila o okrutnom zauzdavanju, a tamo gde bi i higijena kao osnov bila isuviše neljudska, šta je onda tek gnev (jer to je bila životinjska mržnja).

9. 8. 43.

„o, srušimo vrtove, kako bismo podstakli zelenilo“ i „rodni grade, kako da te sada nađem?“ jedno celovito lirsko delo mora da ima (unutrašnju) povest, koja može da bude u saglasju ili u protivrečju sa spoljašnjom povešću. mislim na nešto što bi bile „faze“ umetnika, u naše vreme to bi bile pikasove faze; ma kako da su utisci haotični, ma kako samovoljni bili zahvati u tim godinama – ono što u pesme upisujem zadržava ipak karakter ogleda, a ogledi se unose u izvestan međusobni odnos, dok čitanje teško može da donese odgovarajuće uživanje, ako u pesmi kakva je ona prva, u njenoj inovativnosti unutar celokupnog stvaralaštva kao takvoj, ne može da se uživa kao u *domesticum*-u.

10. 8. 43.

na pitanje: zašto se bore? – kada su organizacije i sredstva ugnjetenih klasa uništeni („preusmereni“), onda pojedincu ne preostaje ništa drugo do da prati naznake raspadanja upravljačke klase. tek kada počnu da se razlažu nove jedinice u koje je sateran (mesna odeljenja fronta rada, borbene jedinice na frontu itd.), on može da se prihvati stvaranja njemu primerenih jedinica, čija bi namena uglavnom bila da preuzmu na sebe opšte, ne-klasnoborbene zadatke, koje su imale jedinice zahvaćene raspadanjem. – bolno je ono što se socijalistima-pripadnicima hitlerove vojske prebacivalo zbog užasnih zločina na istoku, a uglavnom to, da ih oni tolerišu. oni su verovatno suočeni sa svojim saborcima, ogorčenim zbog partizanskog rata koji stanovništvo vodi, a to je nešto sasvim novo. – levičari treba da kažu i sledeće: ovi nemački radnici neće moći ništa da prigovore onda, kada u ukrajini budu morali da obnavljaju ono što su sami uništili. ako tu pak nije reč o reparacijama i ako budu morali da obnavljaju pod uslovima koje očekujemo i u nemačkoj (sindikati itd.), onda neće mnogo ni prigovarati.

14. 8. 43.

heli je za DEBLINA, koji je punio 65 godina, organizovala jednu proslavu. hajnrh man drži lep pozdravni govor, kortner, lore i granah čitali su odlomke iz deblinovih knjiga, blandine ebinger pevala je berlinske šansone, štojerma je odsvirao na klaviru jedan ajzlerov stav, a na kraju je deblin održao govor protiv moralnog relativizma, a za postojanost religijskog karaktera, što je povredilo neverska osećanja većine prisutnih. jedno fatalno osećanje obuzelo je racionalne slušaoce, nešto poput blagonaklonog razočaranja zbog jednog sapatnika, koji je podlegao mukama i sada izdaje. činjenica je da je deblin pretrpeo nekoliko veoma teških udaraca: gubitak dva sina u francuskoj, nemogućnost štampanja jednog epa na 2400 strana, anginu pektoris (velika preobratiteljka), kao i život sa jednom neobično glupom malograđankom. recitatoru hartu desila se slikovita nezgoda. čitao je klajstovu zoroasterovu molitvu, a umesto molitve da mu se omogući da ne vidi glupost i zablude svoga roda, on je svečano pročitao molitvu s rečju supruga¹⁸ umesto rod¹⁹ – deblin je upravo bio proveo taj vikend u hartovom domu.

kada je deblin počeo da govori kako je on, zajedno sa mnogim drugim piscima, kriv za uspon nacista („niste li vi, gospodine tomase mane, kazali da je on kao brat, po prirodi zloća“ – postavivši pitanje prvom redu ispod), iskreno sam se zapitao, zašto sam na trenutak naivno poverovao da će sada nastaviti: „zato što sam kamuflirao zločine onih na vlasti, potčinjene obeshrabrivao, gladne pesmama hranio“ itd., ali je on produžio uzdržano, bez kajanja i pokajanja: „jer nisam tragao za bogom.“

15. 8. 43.

večeras je ovde ciang, jedna mlada američka glumica i jedan američki glumac, granah. postavio sam pitanje: zašto glume? amerikanci kažu: da bi se izrazili, da bi iskazali stvaralačke sposobnosti itd. (prvi odgovor: „to make my living“,²⁰ već je odbačen). ciang glumi zato što i voli i mrzi ljude, te ih stoga ili preporučuje ili diskredituje. granah koristi priliku da za tri časa proživi čitav ljudski život, ne bi li poživio 300.000.

u državama u kojima je bilo tako mnogo i tako malo pozorišta, kako je to bilo u starom rimu, stvar je u tome što nije reč jedino o zabavi, nego o veoma slaboj, uzgrednoj, beznačajnoj zabavi, eskapizmu, ali o izbegavanju samo radi uzdignuća, o afrodizijaku samo radi flerta itd.

20. 8. 43.

govori se o napadima, ne samo na milano, nego i na berlin. čini se, dakle, na trenutak, da se bojna polja, ratne pozornice i geografski predeli evrope pune ljudima. i u milanu i u hamburgu žive ljudi...

¹⁸ Nem. *Gattin*. (Prim. prev.)

¹⁹ Nem. *Gattung*. (Prim. prev.)

²⁰ *Da bih zaradio za život*. (Prim. prev.)

24. 8. 43.

veliki zločini mogući su zbog njihove nepojmljivosti. obična prevara, prosta laž, besramno mešetarenje – sve to se mnogima iznenadno dešava. uzvišeniji duhovi odbijaju pomisao na primitivnu prevaru, jer njihova je nepoverljivost isuviše zahtevna, te utoliko pretpostavljaju rafinirane i majstorski prepređene zločine. oni s negodovanjem odbijaju da „izjednače“ državnike sa konjokradicama, a generale sa berzanskim špekulantima, te im tako krađe konja i berzanske špekulacije ostaju potpuno nerazumljive. oni svakako s pravom traže kod velikana lukavstvo, ali to je nisko i na izvršenje nedelâ ograničeno lukavstvo. udarci koje oni zadaju nisu uvek smrtonosni. oni narodu „pune uši“ lepim govorima, koji njihove žrtve ne treba da učine nesposobnim za rad, već samo neuračunljivim.

25. 8. 43.

zanimljivo je koliko malo gorelikov izveštaj donosi o epskom pozorištu, jedinom američkom, a verovatno i jedinom u svetu. on se bavi isključivo intelektualizacijom pozorišta i otkriva jedan romantičan kult mašina. veoma malo donosi o novoj građi, koju treba obraditi, ili o novim funkcijama pozorišta. on zanemaruje činjenicu da se ono obraća jednoj novoj publici, kojoj više nije stalo ili ne bi trebalo da joj bude do toga da svet tumači, nego da ga izmeni. američko pozorište koje je, u kratkom razdoblju, počev od ekonomskog sloma '29, postalo u izvesnom smislu politička ustanova, nije se uzdiglo iznad krpeža, tako da gorelik može da istakne jedino estetička gledišta, kada *on* opisuje evropsko pozorište.

27. 8. 43.

užasni časovi učenja: kada ratovi potraju izvesno vreme, obični ljudi najzad uvide neljudskost svoje vlasti, imperijalistički karakter rata, ali ujedno shvataju da i neprijatelj ima iste takve imperijalističke ciljeve! – posle jednog novinskog članka novinara kingslija smita, navodno bliskog stejt dipartmentu, objavljenog u „ameriken merkuriju“, o namerama vlade u pogledu nemačke, sada se pojavio i jedan o italiji. kingsli smit predočava nemačku i italiju kao zemlje kojima se vlada onako kako se vlada indijom. prva posledica toga bile bi indijske epidemije gladi. malobrojni (od kojih ne mali broj onih koji osuđuju takve krute i vlastoljubive planove) uviđaju, da je fašizam doneo ne samo maksimum moguće, nego i minimum nužne policijske represije – nužne u situaciji kada treba da se održi vladajući sistem proizvodnje. zatim je bilo potrebno i ratovati za te režime!

28. 8. 43.

članak o ratnoj privredi u nemačkoj (the economic journal) – trustovi su se krajem '42, preko ministarstva rata, konačno oslobodili kontrole države. racionalizacija, specijalizacija i standardizacija dodatno su uvećale proizvodnju. trustovi, iz građanske perspektive gledano, više ne mogu da se raspuste, ali je takođe postalo nemoguće da se podvedu pod kontrolu države.

29. 8. 43.

čoveka srce boli kada čita o bombardovanju berlina iz vazduha. kako ona nemaju veze sa vojnim operacijama, kraj rata se ne nazire, već samo kraj nemačke.

30. 8. 43.

budislavski je izmenio saopštenje od 1. 8, tako da je izbegnuto povezivanje sa saopštenjem ratnih zarobljenika. tilih mu se protivi u načelu.

2. 9. 43.

sledeće cifre potiču iz „ekonomič džernala“, vol. LI, dec. 41, a bez čijeg bi poznavanja razvika u SSSR bilo teško razumeti:

	1928. ²¹	1929.	1930.	1931.	1932.
broj radnika i zaposlenih koji primaju platu (u milionima)	11,6	12,2	14,5	19,4	22,9
od kojih:					
krupna industrija	3,1	3,4	4,3	5,5	6,3
građevinska industrija	0,7	0,9	1,6	2,5	3,1
transport	0,3	0,4	0,8	1,6	2,4
godišnji prosek zarada (u rubljama)	703	800	936	1127	1427
godišnji penzioni fond (u milijardama rubalja)	8,2	9,7	13,6	21,4	32,7
ukupan broj stanovnika (u milionima)		154,3			165,7
brutoproizvod krupne industrije (u milijardama rubalja 1926/27)	15,8	19,9	25,8	32,2	36,8
proizvodnja potrošnih artikala:					
pamučna tkanina (u milionima metara)	2742	3068	2351	2272	2417
vunena tkanina	93,2	100,6	114,5	107,9	88,7
sirov šećer (u hiljadama tona)	1238	823	1507	1486	827
brutoproizvod poljoprivrede (u milijardama rubalja 1926/27)		14,7	14,0	13,9	13,1

²¹ U Brehtovom *Radnom dnevniku* ovi podaci se navode na engleskom jeziku. (Prim. prir.)

ukupan prinos žitarica (u milionima kvintala)	733,2	717,4	835,4	694,8	698,7
stočni fond (u milionima)	70,5	67,1	52,5	47,9	40,7
svinje	26,0	20,7	13,6	14,4	11,6
ovce i koze	146,7	147,0	108,8	77,7	52,1
uvoz potrošnih dobara (u milionima rubalja)		394,2	455,0	222,5	250,5
izvoz poljoprivrednih proizvoda		1572,1	1899,0	1.499,1	803,4
nacionalni prihod (u milijardama rubalja 1926/27)	25,0	28,9	35,0	40,9	45,5
nacionalni prihod na osnovu tekućih cena (u milijardama rubalja)	30,0	32,6	40,7	43,8	
prihod državnog budžeta	6,6	8,2	12,8	20,3	30,6
državni rashodi za finansiranje nacionalne ekonomije	3,8	4,8	7,7	16,5	24,8
samostalni državni prihodi	1,4	2,0	2,6	2,9	6,2
godišnji prosek novca u opticaju	1,7	2,3	3,5	4,8	6,6

4. 9. 43.

alfred krajmborg je preveo ŠVEJKA. nedostaje još moldauova pesma. čudim se da ne mogu da je napišem. imam sadržaj i stihove, ali celina nikako ne valja. pomalo naslućujem agoniju nedarovitih.

5. 9. 43.

kakvo je samo trošenje vremena ovo skiciranje fabula za filmove, kockanje naveliko. nikada nisi osiguran na duži vremenski period, u materijalnom smislu. nisam mogao da dovršim roman o cezaru, a roman o tuiju nisam ni započeo. kupovina mesinga je neuređena, a rado bih napravio PUTOVANJE BOGA SREĆE – napola lirsko, napola prozno delo, barem poglavlje u kome se govori o sreći stvaranja itd.

6. 9. 43.

dva dana kod švedskog konzula, lohner, frišauer, zbog vuolijokija, koji je uhapšen u helsinki. georg branting nam je telegramom tražio iskaze svedokâ.

7. 9. 43.

septembar '43, Hamburg

BERLIN WIPING OUT COST SET AT \$18.75 TO EACH AMERICAN

DETROIT, Sept. 6. (AP)—Secretary of the Treasury Henry Morgenthau Jr. told a Labor Day War Bond rally here today that "we want to blast the city of Berlin off the face of the map," and estimated that it would cost possibly six times as much to do this as it did to crush Hamburg.

He placed the total cost of preparation, equipment and bombing of Hamburg at \$346,000,000.

"Say it costs six times as much to bomb Berlin," the Treasury Secretary said. "That will be pretty close to \$18.75 for every man, woman and child in the country—the price of a \$25 bond."

TROŠKOVI UNIŠTENJA BERLINA KOŠTAĆE SVAKOG AMERIKANCA U PROSEKU 18,75 DOLARA

DETROIT, 6. septembra – Ministar finansija Henri Morgentau Ml., rekao je okupljenima na danas održanom skupu povodom prvomajске ratne obveznice da „hoćemo da zbrišemo grad Berlin sa mape“, procenjujući da bi to koštalo šest puta više nego što je koštalo uništenje Hamburga.

On je procenio ukupnu visinu troškova za pripreme, opremu i bombardovanje na 346.000.000 dolara.

„Recimo da bi bombardovanje Berlina stajalo šest puta više,“ rekao je ministar finansija; „To će biti otprilike 18,76 po čoveku, ženi i detetu u zemlji“ – cena obveznice u vrednosti od 25 dolara.

9. 9. 43.

TOMAS MAN, čujem od nekoga ko je bio lično prisutan, priča sada unaokolo da su „levičari kao što je breht“ izvršavali naređenja iz moskve, onda kada su pokušavali da ga navedu da daje izjave kako treba praviti razliku između hitlera i nemačke. reptil ne može da shvati da se bez ičijeg naređenja nešto može učiniti za nemačku (a protiv hitlera), te da se u nemačkoj, polazeći od samog sebe, recimo od ubeđenja, može videti i nešto osim brojne čitalačke publike. vredna je pažnje i perfidnost s kojom bračni par manovih – njegova žena je u tome veoma aktivna – seje takve klevete, koje, kao što vam je poznato, svakome mogu da nanesu veliku štetu.

20. 9. 43.

Duče i spasilački odred

IŠERVUD dolazi na večeru – nizak, blag, istrajan, strpljiv i strpljiv slušač. pročitao je DOBRU DUŠU, daje nekoliko učitivih komplimenata i nelagodno mu je zbog bogova. objašnjavam mu da se oni, zastupajući moralne propise koji su postali smrtonosni, spuštaju da obave inspekciju spolja i iznutra, sve dok konačno, u svakom pogledu izgladnели i razočarani, nisu ostali ravnodušni čak i pred otrcanim mešetarenjem u završnom činu itd. on bi se tu i tamo nasmejao, a potom se pribrao, postepeno napuštajući tu temu, dok sam se ja ponadao da će biti zainteresovan za prevođenje. potom je došao firtel. oni su stari prijatelji, još iz londona. Poveo se razgovor o piscima engleske više klase, o njemu, ODNU i HAKSLIJU. „indija vas je pobedila“, kaže firtel. „ona vas je zarazila svojom kugom“, nadovezao sam se na napad. išervud je, u stvari, budista (stoji, mali poslušni monah, bosonog, u monaškoj odori, u tamjanom zadimljenom holivudskom manastiru, što je, zapravo, umirovljenje), odn anglokatolik, a haksli deista u najširem smislu te reči. išervud, koji je ovom poslednjem veoma blizak prijatelj, dozvoljava mi da „zasladim“ njegove duhovite, iznijansirane i opširne opise duševnih patnji parazita, ali ga tada nazivam „prodatim“, a on gleda na sat i ustaje. o tako nečemu ne može da se raspravlja – kelner, da platim, molim. imam osećaj kakav bi imao hirurg, kome bi pacijent u toku operacije ustao i otišao; ipak, on je zadobio samo jednu ranu.

25. 9. 43.

odnos snaga u svetu potpuno je promenjen ruskim zauzimanjem smolenska. sada se uspostavljaju nemačkog komiteta ratnih zarobljenika i emigranata ispostavlja (isto kao i kongres ruske katoličke crkve, koji je, po svemu sudeći, namenjen balkanu), kao deo konačne ofanzive.

26. 9. 43.

sada povezujem pesme koje sam ovde napisao („i ja takođe na poslednjem brodu“, „dečiji krstaški rat 1939“, „nemačkim vojnicima na istoku“, „a šta je postala vojnika žena?“, „u olujnoj noći“, „nemačko miserere“, „mome zidu“, „O, rasprsi vrte“, „povratak“, „aurora“).

27. 9. 43.

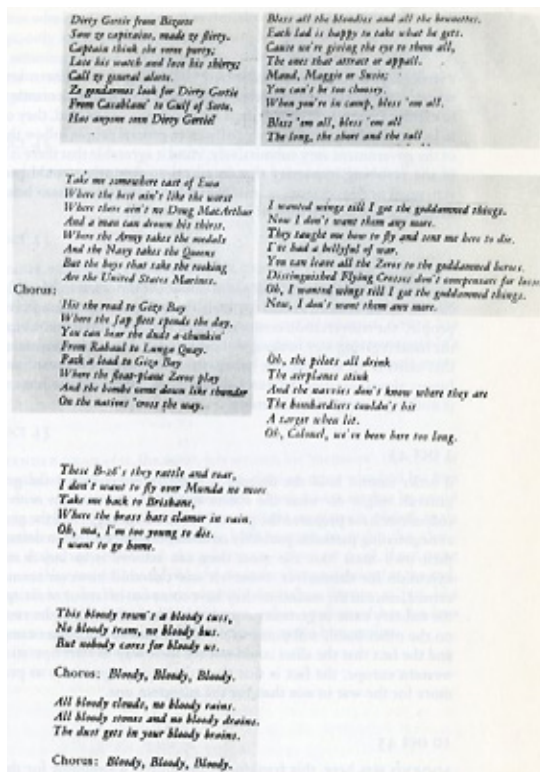
zaista je zapanjujuće, u svakom pogledu, srozavanje politike u tim visokocivilizovanim industrijskim državama, nemačkoj i italiji, koja nastavlja da ispisuje istoriju u bulevarskom stilu. ove klase „scratch the bottom“. kriminalci predvode 300 motorizovanih divizija. papa ubija brata vratara iz zasede.

30. 9. 43.

BORHARTOVA ZAVERA DRVODELJÂ pojavila se na engleskom. utvrdio sam da je kod emigranata prisutan izrazit zazor – delo je konfuzno, religiozno, reakcionarno, naprosto sramno. borhart je sada, zloban kao i mnogi moralisti, opasan provokator, preterano satiričan itd., itd., ali ipak ne treba smetnuti s uma da njegova dela daleko nadmašuju dela verfela i kompanije, jer se u njima oštro i strastveno obrađuju savremeni društveni sukobi. u taboru buržoazije društveni sukobi se u stvari i ogledaju gotovo isključivo na religijskom planu – dovoljno je uporediti tiliha sa tomasom manom. postoji nešto što se naziva religijskim socijalizmom, koji nastaje kao protivteža klerofašizmu. još nisam pročitao b[orhartovu] knjigu.

Prljava Gerti je ime koje je ovoj izubijanoj lutki od milja dao narednik V. M. Gemeli, koji ju je izbavio iz ruševina prodavnice u Bizerti. Lutka nije inspirisala slavnu pesmu.

U časopisu *LIFE* objavljene su nove pesme koje su napisali vojnici,
tj. one koje mogu da se štampaju.

Kvarna Gerti iz Bizerte

Vide kapetana, počeo da flertuje,
Kapetan pomisli da je pravi anđeo;
Izgubi on sat i košulju,
A general dade uzbunu.
Žandarmi traže Kvarnu Gerti.
Od Kazablanke do zaliva Serti.
Vide li ko Kvarnu Gerti?

Odvedi me negde istočno od Eve
Gde najbolji nisu isti kao i najgori
Gde nema Daga Makartura
I gde čovek može da utaži žeđ.
Tamo, gde vojska dobija ordenje
A mornarica granate
Tu su američki marinci.

Hor:

Hvataj put za zaliv Gizo
Gde japanska flota provodi dane.
Podnećeš tutnjavu
Od Raboa do Lunga Keja.
Pakuj ranac za zaliv Gizo.
Gde žiro-avioni sa nosača vode kolo
A bombe se obrušavaju poput groma
Na urođenike preko puta.

Ovi B-26 tandrču i huče,
Neću više da letim preko Mande.
Vratite me u Brizbejn,
Gde limeni šeširi klopavaju uprazno
O, mama, premlad sam za smrt.
Hoću da idem kući.

*Ovaj prokleti grad prokleta je
Ni prokletog tramvaja, ni prokletog autobusa.
I niko ne mari za nas proklete.*

Hor: Proklete, proklete, proklete.

*Samo prokleti oblaci, nigde proklete kiše.
Sam prokleti kamen, a nigde odvoda.
Prašina ti u prokleti mozak ulazi.*

*Hor: Proklete, proklete, proklete.
Blagoslovene bile sve blondine i brinete.
Svaki je momak srećan da dobije šta može.
Jer na sve njih bacamo oko,
Na privlačne i zastrašujuće.
Mod, Megi ili Suzi;
Širok je izbor.
Kada si u logoru, blagoslovene bile sve.*

*Blagoslovene bile sve, blagoslovene bile sve,
Vitke, niske i visoke.*

*Želeo sam krila sve dok ne dobih te prokletinje,
A sada ih ne želim više.
Naučili su me da letim i poslali ovamo da umrem.
Rat mi se već smučio.
Neka svi žiro-avioni ostanu prokletim herojima,
Letački krst za zasluge nije dovoljna nadoknada.
O, želeo sam krila sve dok ne dobih te prokletinje,
A sada ih više ne želim.*

*O, svi piloti piju
Avioni zaudaraju
A navigatori ne znaju šta rade
Bombarderi nisu mogli da pogode
Dobro osvetljen cilj.
O, pukovniče, ovde smo već predugo.*

oktobar '43.

1. 10. 43.

u senatu se rasplamsala borba oko povlačenja otaca. senator viler, koji se pre perl harbura često prijateljski odnosio prema hitleru, zahteva zakon, po kome oci ne bi mogli da budu regrutovani. ako bude potrebno još vojnika, njih bi trebalo regrutovati među vladinim službenicima. ljudi su u načelu veoma prijemčivi za naloge vlade. simpatično mi je odsustvo najzlobnijeg omalovažavanja, koje bi u evropskim zemljama nekog državnika ili demagoga u najmanju ruku podstaklo na optužbu zbog narušavanja ugleda od strane onih koji ne bi bili smatrani dostojnima vojne službe.

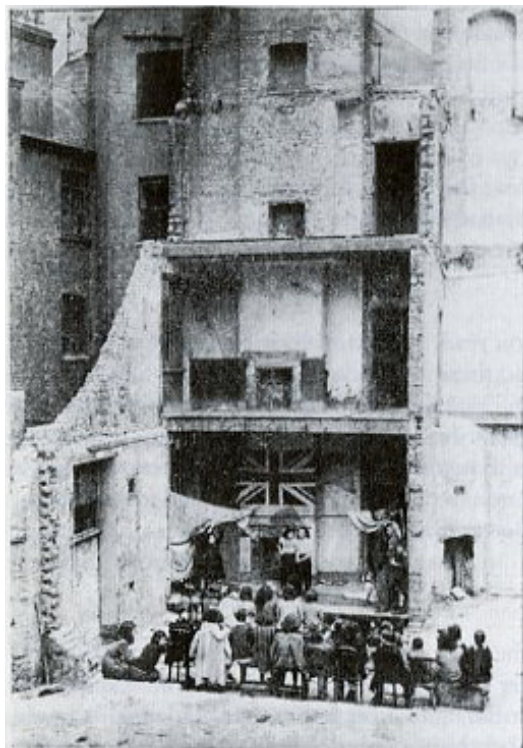
2. 10. 43.

kod ajzlera srećem renoara, koji žali zbog pustošenja napulja: „on više ne može da se izgradi, nije imao nikakav stil, jednostavno se uzdigao među kultivisanim ljudima.“ razgovor skreće na francusku arhitekturu: umesto epohe ruke dolazi epoha mozga. najopasnija zver koja postoji jeste arhitekta. arhitektae su načinile veću pustoš nego rat. veselo je, gotovo zabavno, gledati kako mesje renoar jede viršlu – *njegova* čula su u redu.

3. 10. 43.

ako se hitler ne održi na dnjepru, lako je moguće da nemački generali učine isto ono što su učinili italijanski. rusi su konačno otvorili tu mogućnost zahvaljujući svom komitetu, jer su prihvatili generale kao učesnike u pregovorima, verovatno računajući na to da će oni, sami uništivši svoje uporište u masama, u najmanju ruku moći da odlože sopstveni sudnji dan.

ruzvelt i čerčil su u svakom slučaju zabrinuti, jer su se u međuvremenu, i to po prvi put, izjasnili za iskorenjivanje vojničke kaste u nemačkoj. rusi će, međutim, ukazati na poteškoće na italijanskom ratištu, kao i na to da saveznici nisu u mogućnosti da vode operacije u zapadnoj evropi. zasada izgleda da ratovanje u italiji više doprinosi ratu u aziji nego ratu u evropi.

U ruševinama: Dečji vodvilj je predstavljen u improvizovanom pozorištu u londonskom Olgejtu. Ajrin Jašim, koja je tu nekad živela, predstavlja Dok vreme prolazi. Primetite zavesu.

10. 10. 43.

ADORNO je ovde. ovaj frankfurtski institut pravi je majdan za TUI-ROMAN. suprotnost „pristalicama oružanog ustanka“ jesu „nekoristoljubivi ljubitelji ideje materijalizma“. „marksa ne zanimaju stvari, nego isključivo odnosi među ljudima, koji se u stvarima opredmećuju.“ zabavno je i sledeće: „robert valzer je veoma značajan, zato što odražava propast buržoaskog društva.“ šteta je samo što se to građanstvo zatim srozava u oklopne divizije i jedinice SS-a.

12. 10. 43.

recept za uspeh u scenaristici: mora da se piše onoliko dobro koliko se može, a to mora da bude i dovoljno loše.

15. 10. 43.

ma koje novine čitali, kakve god razgovore slušali – svuda strahovito sumorno, potišteno, obezduhovljeno raspoloženje! prvih meseci, dok je zemlja još bila slabo naoružana, a ugroženom se smatrala zapadna obala, bila je prisutna nekakva pokretljivost, koja je sada sasvim iščezla. sećanje na svetski rat pritiska duhove. novi komad podseća na stari, gotovo u svakom pogledu, a ta muka je okončana!

15. 10. 43.

glumac ALEKSANDER GRANAHA napisao je „uspomene“. dete siromašnih galicijskih jevreja, pekarski pomoćnik, potom glumački pripravnik, koji se podvrgao operaciji iks-nogu, kako bi mogao da nastupa u trikou. sećam se kako je u minhenu oko 1920. igrao šajloka, drzak, nametljiv, glasan, tako da je veliki luster podrhtavao – veoma živopisan. pripovesti iz galicije su dobre, ne tako istinite kao što zvuče, ali zato opis poziva! na kraju, kao vrhunac, rajnhardovo nemačko pozorište opisano kao pravi-pravcati holivud (sasvim tačno). kakav jad, kakva pometnja! dozvoliti da ti slome noge kako bi se ispravile, a zatim i kičma, kako bi se povila!

16. 10. 43.

čitam o sporenju sovjetskih istoričara književnosti oko prosuđivanja velikih pisaca iz prošlosti, koja je ovde štampana 1938, treba li šekspire i tolstoje obrađivati kao apologete svojih klasa ili čovečnosti? lifšic i nusinov pišu poprilično agresivno: lenjin je o tolstoju rekao to i to, a nusinov se usuđuje...? poziva se javni tužilac da dâ konačnu reč o sumnji da je šekspir pisao za aristokratiju! ne preduzimaju se prava istraživanja ili ona imaju karakter sudskog procesa. ton je zastrašujuće nepodsticajan, pakostan, ličan, ujedno autoritaran i ulagivački. to očigledno nije atmosfera u kojoj može da se ostvari jedna životna, borbena, bogata književnost. ne samo da zapravo i nema nikakvog značajnog romana, nego i kič romani, kakvi su romani alekseja tolstoja, važe kao dobri. nema nikakve drame, dramske figure, bilo komičke ili tragičke, nikakvog jezičkog dostignuća, nikakve filozofske vrednosti ni u jednom jedinom komadu, i to u jednom valjanom pozorištu. takva jedna konstatacija po pravilu služi nameri da se otkriju duboki nedostaci, da se dokaže da tu „nešto mora da nije u redu“. pre svega, treba reći da boljševici nisu umeli da razviju književnost. ne mora se reći čak ni da su njihove metode na tom polju omanule; dovoljno je, možda, reći, da su metode koje su upotreбили na ovom području omanule. situacija je svakako bila nepovoljna. književnost je bila zatečena preuzimanjem vlasti od strane proletarijata.

u raspravi o tome da li veliki buržoaski pisci predstavljaju čovečanstvo ili buržoaziju, za jednog dijalektičara ne bi bilo poteškoća. oni predstavljaju i čovečanstvo i buržoaziju, jer oni su i buržuji i ljudi, dakle, protivrečne tvorevine. oni predstavljaju čovečanstvo kao buržoaziju, a buržuje kao pripadnike jedinstvenog čovečanstva.

17. 10. 43.

umetnička politika radničke klase. kako bi vlast zadobila i kako bi je zadržala, radničkoj klasi potreban je realizam, u delanju i u mišljenju. to nije ništa osobito, jer je i građanskoj klasi

bio potreban realizam i još uvek joj je potreban. ulepšani ratni izveštaji štetni su i za vojnu komandu, a pakovani izveštaji o političkoj situaciji štetni za berzanske mešetare. u skladu sa svojim položajem, buržoaziji su neophodni *tajni* realistični izveštaji, a radničkoj klasi javni. šta je to pak realistička umetnost, na primer, u pozorištu? iluzionizam? senzualizam? sve u kolokvijalnom govoru, s atmosferom neprozirnom poput samog života? toliko verodostojno, da nadvladava utisak da je moguće samo tako i nikako drugačije? čovek uvek kao žrtva odnosâ, klime, vlasništva, strasti, toka stvari? to je, dakle, uvek „unutrašnja“ istina, samo što niko ne može da je odvoji od kukolja. realistička umetnost je umetnost koja umesto ideologija uvodi stvarnost i omogućuje realistično osećanje, mišljenje i delanje.

28. 10. 43.

barbara za rođendanskom trpezom kaže: „helli, do you think somehow in the management of this hectic day you could do my hair?“²²

1. 11. 43.

maks rajnhart je umro u njujorku. u berlinu je početkom dvadesetih godina video gotovo sve probe „komada iz sna“ u nemačkom pozorištu. svi elementi stila kod njega su zastareli tako naglo kao i kod ostalih u našoj epohi, u kojoj se između umetnosti i života otvorila provalija, tako da je u životu malo umetnosti, a u umetnosti malo života. umetnost nije ništa prirodno onda kada je život izveštačen.²³

5. 11. 43.

za nemce bi bio dobar onaj komad, u kome bi bilo prikazano kako neko propada zbog svog podaničkog instinkta, tj. kako ga isprva prihvataju za vođu, nakon čega on kasnije, usled njihove nesamostalnosti, propada zajedno sa njima.

10. 11. 43.

deblin donosi I[NTERNATIONALE][L[ITERATUR] za 1943, IV, u kome je beherov članak NEMAČKO UČENJE, koji zaudara po nacionalizmu. iznova se hitlerov nacionalizam veoma naivno shvata – hitlerov je bio pogrešan, a beherov je onaj pravi. mora da se „načini tip nove nemačke nacionalne književnosti“ („književnost će u tom smislu biti nacionalna ili je neće ni biti“). on zahteva da se prevladaju „slabosti takozvane levo usmerene književnosti“, a slabosti se i sastoje u njenoj usmerenosti nalevo. jedna razočaravajuće oportunistička koještarija, reformisanje nacionalizma. „nacionalni front mira i slobode protiv hitlera“, kao taktička pozicija, svakako je verovatan, jer je zahvaljujući nacionalizmu nastupila, odnosno mora da nastupi, katastrofa nacionalnih razmera. mora se pružiti otpor nacionalističkim tendencijama

²² „Heli, da li bi nekako u upravljanju ovim frenetičnim danom mogla da pronađeš vremena da mi napraviš frizuru?“ (Prim. prev.)

²³ Pridev *künstlich*, koji Breht koristi kako bi i na leksičkoj ravni istakao razliku o kojoj govori, izveden je od imenice *Kunst* = umetnost. U prevodu ova igra reči je neodrživa. (Prim. prev.)

ka rasturanju i „deindustrijalizaciji“. ali zar to može da postigne ova džinovska malograđanska nadgradnja? ono nacionalističko kod šilera, getea i helderlina za nas je već nepodnošljivo. kako li je samo malograđansko ono „drevno nemačko“ u gecu! „moramo da prikazujemo nemačke likove, u kojima je ostvareno i naznačeno ono što nam svima lebdi pred očima kao slika novog nemačkog čoveka.“ čitam: „izgrađuje se novo zajedništvo, kako bi se ostvarila nemačka volja i preko nas izvršila, a najviše je ono što nad time vlada: genije jedne večne nemačke.“ susede, vašu pljuvaonicu, molim!

11. 11. 43.

u „19. century and after“, izveštaj o iskorenjivanju jevreja u poljskoj. zaista bih želeo da se nikada više ne govori i ne piše o „nemačkim ljudima“ (čitaj: „doidschen“), tako da ova svojstva nikada više ne moramo da pripišemo sebi! sve ove poslovice jednog prepredenog marketinga o „nemačkoj nauci“, „nemačkoj duševnosti“, „nemačkoj kulturi“ neizbežno vode ovim „nemačkim zlodelima“. upravo smo mi ona rasa, koja bi trebalo da počne da naziva svoju državu „državom broj 11“ i tačka. nemačka mora da se emancipuje ne kao nacija, nego kao narod, tačnije, kao radništvo. nije da nikada nije bila „nikakva nacija“, već je bila nacija, tj. učestvovala je u igri nacija oko pozicija moći u svetu i razvila jedan kužni nacionalizam.

11. 11. 43.

štef sakuplja stare ploče sa nekada poznatim džez kompozicijama. tu se začela jedna narodna muzika, dostigla neke vrhunce i propala – sve to veoma brzo. u tim oblastima nikada ništa ne nastaje. pisce nakon prve knjižice namame u holivud i brzo iscede. oni nikome ne pišu, a svi piju. teško je gledati deblina i hajnriha mana u tom okruženju. tu su oni naprosto neuspešni. h[ajnrih] m[an] nema dovoljno novca da pozove lekara, a srce mu je na izmaku snaga. njegov brat, sa kućom koju je sâm podigao, 4-5 automobila, dozvoljava da on doslovno gladuje. neli, kojoj je tek 45 godina, vulgarna i nekakvom nezgrapnošću privlačna, radila je u vešernici, a i pije. njih dvoje borave u maloj, teskobnoj vili bez vrta u holivudu, opremljenoj jeftinim nameštajem i malim brojem knjiga koje je man uspeo da spase. kada je jednog dana govorio o povratku, dodao je: „da li će tada moći da se ponese sa sobom i svoje vlasništvo, neće li to biti isuviše skupo? ne bih želeo da još jednom u starosti počinjem od nule. radije bih ostao ovde.“ sada on, naravno, zna, da ovde ne može da ostane, ako neće da umre od gladi. „kada bih još jednom video nekog ebera, kako sa brandenburške kapije pozdravlja nepobeđenu vojsku, ubio bih ga iz revolvera, pa sve da u njemu i nema metaka.“

Izvornik: Bertolt Brecht, *Arbeitsjournal*, II: 1942–1955 (Frankfurt: Suhrkamp, 1973), str. 562–643.

(S nemačkog preveo **Radovan Popović**)